

LUND UNIVERSITY

Den intima ledaren?

Om ledarartiklar, informalisering och språklig förändring

Skärlund, Sanna

Published in:
Språk och stil

2018

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Skärlund, S. (2018). Den intima ledaren? Om ledarartiklar, informalisering och språklig förändring. *Språk och stil*, NF 28, 78-111.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Den intima ledaren?

Om ledarartiklar, informalisering och språklig förändring

Av SANNA SKÄRLUND

Abstract

Skärlund, Sanna, sanna.skarlund@nordlund.lu.se, Ph.D., Centre for Languages and Literature, Lund University: "The intimate opinion? Opinion articles, informalization and language change." *Språk och stil* NF 28, 2018, pp. 78–111.

Public language is generally considered to have become more informal in the Western world in the past few decades. The same holds true for Swedish public language and the language of Swedish newspapers in particular. However, two former studies of opinion articles in five Swedish newspapers revealed that the language used in this genre was surprisingly unchanged during the time period 1945–2000. This article replicates the two former studies by analysing 36 Swedish opinion articles from 2015 from a quantitative perspective. The results of the analysis are then compared to those of the earlier studies to see if, and to what extent, tendencies of informalization have now become noticeable in the opinion articles. It is demonstrated that there are indeed signs of informalization in the articles from 2015. Words and sentences have become shorter, colloquial expressions (such as swear words) are used, and both incomplete sentences and personal pronouns in first and second person are more frequent than before. On the other hand, subordinate clauses are more common in the articles from 2015 than in 1985–2000. Since subordinate clauses in former studies of Swedish have been considered a formal trait, this is quite unexpected. In the article, it is argued that the connection between subordination and formal language is more complex than has sometimes previously been acknowledged –, and that subordinate clauses have different functions, not all of them characterizing a formal style.

Keywords: opinion articles, informalization, Swedish, language change, stylistic change, corpus stylistics.

---

1. Inledning

Många språkforskare har framhållit att svenskt offentligt skriftspråk från andra halvan av 1900-talet och framåt präglas av en högre grad av informalisering eller intimisering än tidigare (se t.ex. Mårtensson 1988b s. 146, Lagerholm 2013

Tack till Erik Wellanders fond och Wahlgrenska stiftelsen, som med sina generösa bidrag finansierat den forskning som ligger till grund för artikeln. Jag vill också tacka två anonyma granskare för många värdefulla synpunkter på en tidigare version av artikeln och Philippe Collberg för hjälp med bisatsanalysen och kloka kommentarer till ett tidigare artikelutkast.

s. 34). I en krönika i *Svenska Dagbladet* (SvD) kallar Josephson (2014) intimiseringen »en huvudlinje i pågående språkhistoria», och konstaterar att vi språkbrukare sedan du-reformen runt 1970 hela tiden vill »förskjuta vårt språkbruk ett snäpp mot det nära, vardagliga och informella». En sådan utveckling är enligt Josephson (2004 s. 96) också tydlig i tidningsspråket, vilket har närmat sig talspråket och nu i vissa fall kan liknas vid ett vardagligt samtal. Som exempel tar han upp tidningarnas bruk av *du*-tilltal till läsaren och användandet av vardagliga formuleringar.

Inom vissa tidningssgenrer förefaller dock språket förbli förhållandevis stabilt. I Svenssons (1993) undersökning av ledarartiklar 1945–1985 är det mest slående resultatet hur oföränderlig ledargenren har varit under den undersökta perioden. När Håkansson (2003) följde upp Svenssons undersökning med en studie av ledare från 1990 och 2000 var också hans övergripande slutsats att det visserligen sker vissa förändringar men att »en stor konstans fortfarande råder» i ledarna (s. 227). Båda dessa författare konstaterar dock att syntaxen förenklas över tid. Hellström (2011 s. 27 f.), som redogör för svensk forskning om ledarspråk, drar av tidigare studier slutsatsen att »ledarspråket visserligen förändrats över tid men mindre och långsammare än en del andra tidningssgenrer».

Hur ser då språket i ledarna ut idag? Att denna tidigare så trögrörliga genre har förändrats anser i alla fall Josephson (2014), som i den nyss nämnda krönikan i SvD konstaterar att denna tidnings ledare uppvisar många intimiserande språkdrag och inte alls längre är uppbyggda av en sådan »distanserad utredarprosa» som en gång var typisk för genren. Som exempel på förändringen nämns att ledarskribenter idag kan skriva *jag* och använda direkt anföring, att meningar kan inledas med interjektioner som *Nå* och *Ja*, och att ofullständiga meningar och satsradningar inte är ovanliga.

För att ta reda på huruvida ledarspråket verkligen har utvecklats i riktning mot en mer informell stil följer jag i den här artikeln upp Svenssons (1993) och Håkanssons (2003) undersökningar med en studie av ledare från 2015. De två bakomliggande hypoteser som fungerar som utgångspunkt för undersökningen är dels att den syntaxförenkling som både Svensson och Håkansson konstaterar ske över tid kommer att ha gått ännu längre i ledarna 2015, dels att ledarna från 2015 i högre grad än äldre sådana texter präglas av den informalisering som anses utmärkande för nutida offentligt språkbruk.

Svenssons och Håkanssons undersökningar är huvudsakligen kvantitativa, och min studie är därför också till största delen kvantitativ. För att resonemanget ska bli tydligt för läsaren anför jag emellertid också en del belysande

exempel ur materialet. Holm (2016 s. 212) slår fast att en kvantitativ metod gör det möjligt att säkerställa värden som visar skillnader mellan texter »som vi möjligen hade kunnat upptäcka och beskriva utan siffror men då med lägre grad av säkerhet». Det antagande som ligger bakom den här undersökningen är att kvantitativa förändringar i offentligt språkbruk också kan säga någonting relevant om samhällsutvecklingen i stort.

Konstaterandet att det offentliga språket präglas av en högre grad av informalisering än tidigare har närmast blivit en vedertagen sanning inom svensk språkforskning, men hur och i vilken utsträckning sådana tendenser visar sig har ännu inte utretts i någon större utsträckning. Därmed finns ett stort behov av att underbygga de allmänna påståenden som görs med systematiska undersökningar. Även om det inte längre stämmer att »så gott som varje vuxen person i landet regelbundet läser någon eller några dagliga tidningar» (Grahns 1965 s. 3), är morgontidningarnas språk fortfarande relevant som undersökningsobjekt eftersom det »bildar en sorts normalmönster för sakprosa», och i decennier har varit och fortfarande är »språkvetenskapens främsta källa för att utröna hur skriftspråkskonventionerna ser ut» (Språkriktighetsboken 2005 s. 30). Att språket på tidningarnas ledarsidor antas ha förändrats är särskilt intressant eftersom denna genre alltså tidigare har ansetts språkligt konservativ. Om ledarspråket uppvisar drag av informalisering kan utvecklingen förväntas ha gått ännu längre inom andra tidningsgenrer.

I följande avsnitt 2 beskriver jag kort resultatet av Svenssons (1993) och Håkanssons (2003) undersökningar, liksom några andra studier av svenska ledartiklar. Därefter diskuterar jag i avsnitt 3 vilka faktorer tidigare forskare har ansett känneteckna ett informellt språk. I avsnitt 4 presenteras det material och de metoder som har använts i undersökningen. Efter detta följer resultatredovisningen i avsnitt 5–8. Artikeln avslutas med en sammanfattande diskussion i avsnitt 9.

2. Tidigare studier av ledartiklar

Svensson (1993) analyserade ledartexter från perioden 1945–1985, och Håkansson (2003) undersökte motsvarande material från 1990 och 2000. Tillsammans med deras resultat gör min studie av ledare från 2015 det möjligt att spåra förändringar av kvantitativa slag inom ledargenren under en period omfattande hela 70 år (1945–2015).

Som framgick i föregående avsnitt var dock det mest påfallande draget i Svenssons (1993) undersökning inte förändring, utan tvärtom hur konstant språkbruket varit inom ledargenren. Enligt honom sker det »förbluffande få förändringar» under den analyserade perioden (s. 173). Varken för ordklassfrekvenser, ordstruktur, ordanvändning eller textuppbyggnad lyckas Svensson påvisa några större skillnader i materialet. Den enda tydliga utveckling han finner i texterna är att bisatserna minskar under den sista analyserade perioden 1975–1985. Svenssons slutsats blir därmed att »det inte tycks inträffa några stora förändringar i ledarartiklarnas språk under efterkrigstiden» (s. 119 f.). Enligt honom skulle detta kunna bero på att texterna endast läses av en liten krets van vid ett avancerat språk, och att genren inte heller har behövt konkurrera med teve, vilket inneburit att det inte funnits samma behov av att följa med i pågående språkutveckling som inom andra genrer.

När Håkansson (2003) genomförde en uppföljande studie av de flesta av de kvantitativa mått som undersöktes av Svensson var också hans övergripande slutsats att ledarspråket på många sätt var konstant. I hans material från 1990 och 2000 syns främst en viss fortsatt syntaxförenkling, en minskad nominalkvot och ett ökat antal personliga pronomen men skillnaderna är inte dramatiska.

Det finns också några andra studier vars resultat är relevanta för den här undersökningen. Till dessa hör Grahns (1965) genomgång av ledare i DN från 1964, Vallhofs (1970) analys av ledare i *Aftonbladet* från samma år och Hellströms (2011) avhandling om ledare från 1971 i åtta tidningar (fem morgontidningar, en landsortstidning samt *Expressen* och *Aftonbladet*). Dessutom fungerar resultaten i Strands (1984) avhandling som jämförelsematerial, både hans beskrivning av ledare i DN 1976 och hans analys av reportage i fem morgontidningar från samma år. Westmans (1974) undersökning av informativa nyhetsartiklar från 1970 (i tre morgontidningar, *Expressen*, *Aftonbladet* och tidskriften *Vi*) har också i några fall använts för jämförelser.

3. Vad kännetecknar informellt språkbruk?

Som framgick i artikelns inledande avsnitt ser många språkforskare en ökad grad av informalisering som ett utmärkande drag för språket i vår tid. Fairclough (1992 s. 147 ff.) diskuterar hur det västerländska samhället har genomgått ett skifte ifråga om kulturella värderingar, så att formalitet, professionalism och elitism anses mindre önskvärt och istället informalitet,

naturlighet och vanlighet värderas högt. Fairclough (1995 s. 11 f.) menar att en sammanblandning mellan offentlig och privat sfär kännetecknar det nutida samhället, och är en effekt av större sociala och kulturella förändringar i västvärlden, såsom demokratisering, ifrågasättande av auktoriteter samt att populärkultur och vanliga människors värderingar har tilldelats högre status.

I Sverige förefaller detta skifte ifråga om kulturella värderingar ske parallellt med du-reformen runt år 1970. Enligt Löfgren (1988 s. 191) är det, om hänsyn tas till en rad olika informaliseringsfenomen, »uppenbart att det är perioden c:a 1965–1975 som utgör vattendelaren i utvecklingen» som den period då informaliseringen på allvar slår igenom.

Hur informalisering ska definieras och vilka språkliga drag som ska räknas som exempel på informalisering är emellertid långt ifrån självklart. Enligt Mårtensson (1987 s. 64 f.) kan fenomenet beskrivas som att »informella stildrag som varit knutna till språkbruket inom den privata sfären fått fäste i myndigheternas texter till medborgarna». Men det är inte enbart myndigheter som har anammat ett mer informellt språk. Lagerholm (2013 s. 34) nämner att ett intimare och ledigare språk präglar såväl myndighetskommunikation som massmediespråk, och Fairclough (1995 s. 10) diskuterar hur en ökning av den informella, samtalande stilen är tydlig i media. Fairclough ger också tre exempel på denna samtalande stil: användandet av ett vardagligt språk, återgivningen av andras tal och sättet att berätta om ett skeende i presens.

Det förändrade tilltalsskicket efter du-reformen lyfts ofta fram som ett informaliseringsdrag för svenskans del (se t.ex. Svensson 1993 s. 39). Mårtensson (1988a s. 123 ff.) beskriver hur språket har fått en mer personlig ton, vilket tar sig uttryck i mer direkt tilltal till läsaren av broschyrer från myndigheter. Skärlund (2017 s. 223) nämner på liknande sätt *du*-tilltal till läsaren och läsartillvända frågor som utmärkande för informell tidningstext. Vidare har sjunkande nominalkvot och ett ökat antal personliga pronomen setts som en förändring i riktning mot ett mer informellt språk i ledarartiklar (Håkansson 2003 s. 226 f.).

Svensson (1993 s. 38 f.) tar upp syntaxförenkling, stilförskjutningar mellan strikt och vardaglig prosa och användandet av talspråkliga ordformer i skrift som typiskt för informellt offentligt språkbruk. Liknande slutsatser framförs av Institutet för språk och folkminnen, som i en diskussion om framtidens svenska på sin webbplats nämner att informella drag som meningsfragment och satsradningar kommer att öka i tidningsspråk och att »slang, dialektala uttryck, svordomar och sexualord blir vanligare i offentligt tal, till

exempel i medier». Att talspråkliga kortformer av verb såsom *sa* och *ska* förekommer i skrift nämns också ofta vid diskussioner om det offentliga språkets informalisering (se t.ex. Mårtensson 1988b s. 129 f.), liksom att sammansatta ordformer som *inköpa* byts ut mot *köpa in* (se Hellspong & Ledin 1997 s. 262).

Sammantaget finns det alltså en rad olika språkliga drag som i tidigare forskning har identifierats som typiska för ökad informalisering av offentligt språkbruk i allmänhet (och i några fall för ökad informalisering av just ledarartiklar). I detta och föregående avsnitt har följande nämnts:

1. syntaxförenkling
2. fler satsradningar och fler ofullständiga meningar
3. lägre nominalkvot
4. möjlighet att inleda meningar i ledarartiklar med interjektioner
5. fler personliga pronomen, särskilt *du*-tilltal till läsaren och *jag* om skribenten själv
6. möjlighet att använda direkt anföring i ledarartiklar
7. användandet av presens i beskrivningar av skeenden
8. fler läsartillvända frågor
9. fler vardagliga och talspråkliga ordformer i skrift; förutom fler kortformer av verb och färre sammansatta ordformer även mer slang, svordomar och sexuella ord.

Den syntaktiska utvecklingen (punkt 1) liksom andelen nominala ord (punkt 3) är språkliga drag som analyserats av Svensson (1993) och Håkansson (2003). I det följande undersöker jag också resterande sju punkter i ledare från 2015, liksom i de ledare från 1985 som Svensson analyserade ett stickprov från. En närmare beskrivning av materialet och hur jag har gått till väga presenteras i nästa avsnitt.

4. Metod och material

Undersökningen har genomförts med hjälp av lix-räknare på nätet, sökfunktionen i Word, konkordansprogrammet AntConc 3.2.4w, Språkbankens annoteringsverktyg Sparv samt manuellt utifrån närläsning av ledarna. Eftersom den lix-räknare jag har använt mig av (<https://www.lix.se/>) räknar ny mening efter

kolon (vilket innebär att ord som *SSU:s* räknas som två meningar), och dessutom analyserar tankstreck som enskilda ord, har materialet först bearbetats så att alla tankstreck och kolon exkluderats. Enbart stora skiljetecken (punkt, utropstecken och frågetecken) har fått utgöra grafiska meningsgränser.¹

Svensson (1993) analyserade ett stickprov ur ledare från morgontidningarna *Arbetsbladet*, *Arbetet*, *Dagens Nyheter*, *Skånska Dagbladet* och *Svenska Dagbladet*, omfattande fem dagar i veckan per tidning (måndag–fredag) och vart tionde år 1945–1985, med dagar slumpvis fördelade över året. I Håkanssons (2003) material ingick samma fem tidningar, förutom att *Skånska Dagbladet* hade bytts ut mot *Sydsvenska Dagbladet* och att undersökningen endast omfattade tre dagar i veckan per år för åren 1990 och 2000.

Jag har följt Håkansson i valet av tidningar med ett undantag: *Arbetet*, som lades ned år 2000, har fått utgå ur undersökningen. I likhet med Svensson har jag inkluderat ledare från veckans alla dagar. Samma veckonummer har endast fått förekomma en gång. Vilken dag som var aktuell slumpades fram med hjälp av ett slumptalsprogram. I tabell 1 redovisas de datum som kom att ingå i undersökningen.

Tabell 1. Datum för ledarmaterialet 2015.²

	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag
Arbbl	11 maj	7 april	10 juni	10 dec.	27 feb.
DN	7 sept.	13 jan.	3 juni	28 maj	13 mars
SDS	12 okt.	17 mars	18 nov.	23 april	6 feb.
SvD	19 okt.	28 april	2 sept.	23 juli	25 sept.

I Svenssons och Håkanssons studier nämns inte vilken ledare som väljs från varje dag; jag har antagit att det rör sig om den artikel som är placerad överst på ledarsidan. En genomgång av de datum från 1985 som Svensson analyserade visar att det i hans tidningar alltid finns en osignerad ledare på denna plats. För de 20 dagar som jag har valt ut från 2015 förekommer emellertid i två av tidningarna (Arbbl och SvD) inte några osignerade ledare alls i mitt urval.

I materialet har alla artiklar på ledarsidan längre än 150 ord inkluderats, dvs. osignerade och signerade ledare, kolumner och krönikor, skrivna av redaktionsmedlemmar eller av gästskribenter. För att inte enskilda skribenter ska få en otillbörligt stor påverkan på materialet har dock författare till signerade ar-

¹ I Björnssons (1968 s. 68) ursprungliga redogörelse för lix räknades ny mening också vid stor bokstav efter kolon (men inte vid liten).

² Arbbl = *Arbetsbladet*, DN = *Dagens Nyheter*, SDS = *Sydsvenska Dagbladet*, SvD = *Svenska Dagbladet*.

tiklar endast fått förekomma en gång var. Detta har inneburit att vissa artiklar har strukits.

Med ovannämnda begränsningar blev tyvärr materialet från *Arbetsbladet* betydligt mindre än det från övriga tidningar, till följd av att denna tidning återkommande använder sig av samma två ledarskribenter. Därför har kravet på att en skribent inte får förekomma mer än en gång inte följts i detta material; istället har alla artiklar på ledarsidan från de utvalda dagarna inkluderats.

Sammanlagt utgörs materialet av 10 osignerade och 26 signerade ledare, de senare skrivna av 22 namngivna skribenter.³ Eftersom osignerade ledare och andra huvudledare språkligt skulle kunna skilja sig en del från övriga ledarsdestexter (t.ex. krönikor) har jag också ur materialet urskilt ett mindre delmaterial vilket enbart består av den artikel för dagen som är osignerad, alternativt störst uppslagen på ledarsidan (totalt 20 artiklar). Genom att använda mig av dessa huvudledare för jämförelser kan jag visa att skillnader i resultat mellan mitt material och de tidigare undersökningarna inte enkelt låter sig förklaras av olikheter i vilken typ av artiklar som har analyserats.

För att göra det möjligt att genomföra vissa analyser manuellt har jag dessutom i likhet med Svensson och Håkansson använt mig av ett stickprov ur materialet. I detta ingick de nyss nämnda 20 huvudledarna med 200 ord var, räknade 100 ord in i artikeln och 200 ord framåt, samt hela den mening som innehöll det tvåhundra ordet.⁴ Materialets omfång (rubriker, bildtexter och författarnamn borträknade) framgår av tabell 2.

Tabell 2. Materialets storlek i antal ord 2015.

Tidning	Hela materialet	Huvudledare	Stickprov
Arbbl	3 360	1 970	1 028
DN	4 180	3 201	1 059
SDS	3 498	1 845	1 035
SvD	4 214	2 621	1 068
Totalt	15 252	9 637	4 190

Svenssons (1993) stickprov uppgick till ca 5 000 ord per år vart tionde år 1945–1985, medan Håkanssons (2003) stickprov utgjordes av 3 133 ord (1990) respektive 3 075 ord (2000).

För att det ska vara möjligt att göra jämförelser över tid även för språkliga

³ Artiklarna är fördelade enligt följande: Arbbl: 9 signerade ledare; DN: 5 osignerade och 3 signerade; SDS: 5 osignerade och 4 signerade; SvD: 10 signerade ledare.

⁴ I fyra fall var texterna för korta för att räkningen skulle kunna påbörjas 100 ord in i artikeln. Jag inkluderade då de 200 sista orden.

drag som inte tidigare har studerats av Svensson och Håkansson, har jag förutom de ovannämnda ledarna från 2015 också analyserat 25 ledarartiklar från 1985 ur vissa aspekter. Dessa 25 artiklar är desamma som de Svensson analyserade stickprov ur. De datum som Svensson och jag har studerat från 1985 är (för alla de fem aktuella tidningarna): 19/8, 9/7, 26/6, 28/2 och 30/8. Eftersom jag inte har haft tillgång till detta material elektroniskt har analysen genomförts manuellt, utifrån närläsning av artiklarna. Detta innebär tyvärr också att jag inte har någon uppgift om hur stort materialet från 1985 är i antal ord.

5. Grafiska meningar och bisatser

I Svenssons (1993 s. 100 f.) undersökning blev bisatserna färre i ledare mellan 1975 och 1985. Denna utveckling fortsatte i Håkanssons material 1990–2000, där också meningarna blev kortare. I det följande redovisar jag meningslängd och bisatsfrekvens för materialet från 2015. Dessutom redogör jag för användningen av satsradningar och icke-huvudsatsformade grafiska meningar i ledare från 1985 och 2015.

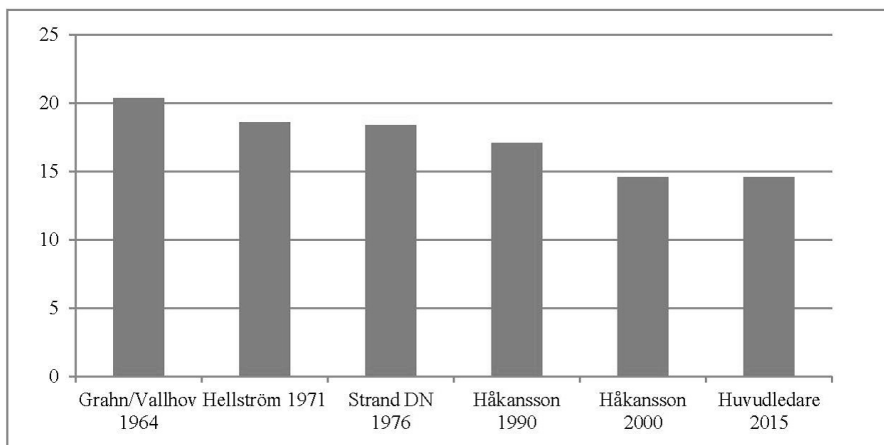
5.1 Meningslängd

Den grafiska meningslängden sjönk i Håkanssons material från 17,1 ord/mening 1990 till 14,6 ord/mening 2000.⁵ I mina studerade artiklar från 2015 är motsvarande siffror 14,9 för hela materialet och 14,6 för huvudledarna, dvs. exakt samma meningslängd i huvudledarna från 2015 som i Håkanssons texter från 2000.

I Grahns (1965 s. 4) undersökning av ledare i DN 1964 var meningslängden 20,4 ord per grafisk mening och Vallhov (1970 s. 208) fann en liknande siffra för ledare i *Aftonbladet* samma år: 20,3. I Hellströms (2011 s. 35) ledare från 1971 varierade meningslängden mellan olika tidningar, från 16 ord/mening i *Expressen* till 22 i *Norrskensflamman*. Ett genomsnitt över de åtta tidningar hon undersökte ger 18,6. Enligt Strand (1984 s. 28) hade ledarna i DN 1976 en liknande meningslängd: 18,4. Resultaten från dessa olika studier visas i figur 1, där de jämförs med mina huvudledare.

Figur 1. Genomsnittlig meningslängd i ledare från sex olika tidpunkter (ord/

⁵ Svensson (1993) redovisar tyvärr endast genomsnittlig makrosyntagmlängd för sitt material.

grafisk mening).

Av figur 1 framgår att ledare under 2000-talet innehåller betydligt kortare grafiska meningar än under 1960- och 1970-talet. Meningarna är också kortare på 2000-talet än de var i Håkanssons material från 1990. Däremot syns inga skillnader mellan mina huvudledare från 2015 och Håkanssons ledare från 2000.

5.2 Bisatsfrekvens

Andelen bisatser är i Svenssons (1993 s. 100 f.) ledare relativt stabil under hela perioden 1945–1975, för att därefter sjunka markant, från 51,8 bisatser per 1 000 ord 1975 till 38,8 år 1985. I de nyhetsartiklar han analyserar från 1985 är dock motsvarande siffra betydligt högre, 51,3 bisatser (s. 124), och detsamma gäller ledare från fackförbundstidningar, där andelen är 47,4 (s. 152). I själva verket framstår ledarna från morgontidningar 1985 som avvikande; i ledare 1945–1975, nyhetsartiklar 1945–1985 och ledare i fackförbundspress 1945–1985 ligger bisatsfrekvensen alltid i närheten av 50 bisatser per 1 000 ord (i genomsnitt 50,2), och den lägsta siffran i övrigt är 46,7 i nyhetstexter från 1955. Det går inte heller att se någon tydlig utveckling över tid i de övriga analyserade texterna, förutom att värdena för 1985 i alla tre materialen är lägre än 1975.

Svenssons stickprov från ledare i morgontidningar 1985 förefaller alltså innehålla ovanligt få bisatser. Andelen bisatser i Håkanssons (2003 s. 219) undersökning är emellertid ännu lägre: 37,3 per 1 000 ord 1990 och 34,5 år 2000.

Som en jämförelse kan också nämnas att Westmans (1974 s. 133) analyserade tidningstexter från 1970 innehöll 38,0 bisatser per 1 000 ord. Den betydande skillnad som syns i bisatsfrekvens mellan Westmans informativa tidningstexter från 1970 (38,0 bisatser/1 000 ord) och Svenssons nyhetsartiklar från 1975 (52,8 bisatser/1 000 ord) kan ha att göra med att det i Westmans material förutom tre morgontidningar också ingår två kvällstidningar och en tidskrift. Skillnaden skulle dock också kunna tyda på att andelen bisatser varierar mycket i olika texter, och att det krävs ett stort analyserat material för att få ett tillförlitligt värde på denna punkt.

Både Svensson och Håkansson anger att de i analysen följer Teleman (1974). Också jag har följt Teleman (1974), och som bisatser räknat alla satser som där kategoriseras som underordnade satser.

I mitt stickprov är bisatsfrekvensen oväntat hög: hela 51,6 bisatser per 1 000 ord.⁶ Bisatserna är därmed betydligt vanligare än i Svenssons ledartexter från 1985 (som innehöll 38,8 bisatser/1 000 ord) och Håkanssons undersökning 1990–2000 (med 37,3 respektive 34,5 bisatser/1 000 ord). Detta är mycket förvånande eftersom det förväntade resultatet var det omvända: att bisatserna skulle ha minskat över tid. En bidragande orsak till det oväntade resultatet kan möjligen vara att det i mitt stickprov förekommer en del bisatser i efterställda anföringssatser (totalt 9 stycken, dvs. 2,1 per 1 000 ord; i exempel (1) nedan syns 3 av dessa). I Svenssons (1993 s. 100) ledare från 1985 uppgår sådana bisatser (av honom kallade omkastade bisatser) till endast 0,6 per 1 000 ord. En annan möjlig delförklaring skulle kanske kunna vara att det i mitt stickprov finns ett tiotal bisatser i anförda referat: *Statsminister Stefan Löfven (S) deklarerade att...; En kolumnist i Aftonbladet slog fast att...* Sådana partier var måhända inte lika vanliga i Svenssons och Håkanssons stickprov som i mitt material. Även om anföringssatser som dessa räknas bort är dock andelen bisatser fortfarande betydligt högre i mitt stickprov än i de tidigare undersökningarna.

Ett exempel från materialet på en passage innehållande ett flertal bisatser, varav några i anföringssatser, är följande (bisatser understrukna, andragsgradsbisatser kursiverade):

- (1) Sahlin blev som mest intressant när samtalsämnet var arbetsmarknadens trösklar. Då talade hon om hur vi i Sverige försvårar för människor att

⁶ Materialet analyserades av mig vid två olika tillfällen med två månaders mellanrum och av en kollega vid ett tillfälle. Resultatet av dessa analyser var mycket likartat, förutom att några bisatser förbisågs vid varje genomgång. Totalt innehöll stickprovet 216 bisatser fördelade på 272 grafiska meningar, dvs. 0,79 bisatser per mening. Motsvarande värden för Håkanssons material bör vara 0,64 år 1990 och 0,50 år 2000, utifrån de siffror han anger för bisatsfrekvens per 1 000 ord och grafisk meningslängd.

komma in på arbetsmarknaden. Det här bör vi titta på, menade den forna S-ledaren,⁷ men poängterade samtidigt att hon inte pratade om lönerna som det tjasas om jämt. Nej, det handlade mer om hur snäva vi är i vår syn på kvalifikationer, menade Sahlin: »Varför är det så få [jobb] som är möjliga att söka ens när man kommer som vuxen från ett annat land?», frågade hon sig. »Är det inte sådana hinder vi borde fundera över lite oftare?» (SvD 2015-04-28)

Detta exempel (innehållande 9 förstgradsbisatser och 2 andragsbisetser), liksom några andra liknande passager i materialet, drar upp genomsnittet för andelen bisatser en hel del, och det är förstås möjligt att stickprovet inte är helt representativt i detta avseende.

5.3 Satsradningar och icke-huvudsatsformade grafiska meningar

Satsradningar är ett av de språkliga drag som Josephson (2014) tar upp i sin krönika som typiskt för informell stil i ledarartiklar. I hela mitt material finner jag totalt 18 satsradningar (1,1 per 1 000 ord; 1,8 per 100 grafiska meningar). I de 20 huvudledarna är motsvarande siffra 11 stycken (vilket ger samma andel per 1 000 ord och 1,7 per 100 meningar). En jämförelse med hela de 25 ledare från 1985 som Svensson (1993) analyserade ett stickprov från visar att det i dessa texter förekommer 14 satsradningar. Även om jag tyvärr inte vet hur stort materialet från 1985 är i antal ord går det i alla fall knappast att slå fast att satsradningar skulle ha ökat dramatiskt i ledare över tid. I själva verket kan 14 sådana i 25 artiklar 1985 tänkas vara en likvärdig siffra med 11 satsradningar i 20 artiklar 2015 (båda materialen innehåller 0,6 satsradningar per artikel).⁸

Betydligt vanligare än satsradningar i ledarna är icke-huvudsatsformade grafiska meningar. I materialet som helhet hittar jag 58 meningar som antingen inte innehåller något finit verb alls (52 st.) eller vilka utgörs av en fristående bisats (6 st.). Av dessa förekommer 36 i de 20 huvudledarna, vilket innebär att det inte heller på denna punkt går att se några större skillnader mellan huvudledare och övriga ledare (andelen är 3,8 per 1 000 ord för hela materialet och 3,7 för huvudledarna, eller 5,7 respektive 5,4 per 100 meningar). I min genom-

⁷ Teleman (1974 s. 188) räknar finala anföringssatser som satsled i makrosyntagmen. Enligt honom ser sådana anföringssatser ut som huvudsatser men fungerar som bisatser, trots att de logiskt egentligen är överordnade det anförda. Jag har följt Telemans analys.

⁸ Det kan förstås vara så att ledarna 2015 är kortare än 1985; i så fall har andelen satsradningar per 1 000 ord ändå ökat. Att de nyare artiklarna är kortare är inte osannolikt eftersom textmängden i svensk dagspress enligt en undersökning minskat under perioden 1980–2010, från en ytandel på 45 % till 27 % (Frigyes 2010).

gång av 25 ledare från 1985 finner jag endast 13 icke-huvudsatsformade grafiska meningar, vilket innebär att sådana måste ha blivit betydligt vanligare över tid. Se (2)–(3) för ett exempel (i fet stil) från 1985 respektive 2015:

- (2) Även om de borgerliga lärt av misstagen 1983, då man trodde på en promenadseger, kan ingen seger tas ut i förskott. **Vare sig på den ena eller andra sidan. Precis som i Sverige.** (Arbbl 1985-08-30)
- (3) **Hopp.** Det är vad valresultatet i Turkiet innebär. **Hopp om en jämlikare, mer demokratisk framtid. För alla. Inklusive kurderna.** (Arbbl 2015-06-10)

Som framgår av dessa exempel är det inte ovanligt att flera icke-huvudsatsformade grafiska meningar förekommer tillsammans.

5.4 Sammanfattning av drag som rör grafiska meningar och bisatser

De grafiska meningarna är i ledare från åren 2000 och 2015 i genomsnitt betydligt kortare än i ledare från 1960- och 1970-talen. Mellan 2000 och 2015 går det däremot inte att se några skillnader i meningslängd alls.

Andelen bisatser är oväntat betydligt högre 2015 än i Svenssons ledare från 1985 och Håkanssons material 1990–2000. Att andelen bisatser skulle ha stigit dramatiskt i ledare efter 2000 framstår emellertid inte som helt sannolikt. En rimligare tolkning är kanske att materialet från 2015 inte är representativt på denna punkt. En annan förklaring skulle kunna vara att ledarna från 2015 innehåller fler bisatser i citat och referat än de äldre texterna. Med tanke på att Svenssons ledare från 1985 avviker markant från de övriga tidningstexter han har analyserat från detta år (nyhetsartiklar och ledare i fackförbundspress) är en annan möjlighet att det är hans material som innehåller ovanligt få bisatser. En sådan slutsats motsägs dock av att även Håkanssons värden är mycket lägre än mina. Det är ju inte så troligt att alla dessa tre stickprov (1985, 1990 och 2000) skulle vara avvikande i detta avseende. Sammanfattningsvis skulle det behövas en genomgång av ett större material för att kunna säga någonting säkert om utvecklingen av andelen bisatser över tid.

Förekomsten av satsradningar verkar inte ha genomgått någon tydlig förändring i ledare mellan 1985 och 2015. Däremot har de icke-huvudsatsformade grafiska meningarna blivit betydligt vanligare i texterna under denna period.

6. Ordklassfrekvenser

Svensson (1993 s. 102) framhåller att ordklassfrekvenserna i materialet »måste sägas vara mycket märkliga» eftersom de är så påfallande lika under hela perioden 1945–1985. Den enda signifikanta skillnaden i hans material rör andelen pronomen, som minskar över tid. Också Håkanssons (2003 s. 220) slutsats är att »ordklasserna fördelar sig i princip likadant år 2000 som år 1990». I hans ledare ökade dock tvärtom andelen pronomen något mellan de två analyserade åren. I nästa avsnitt redovisar jag ordklassfördelningen i ledare från 2015. I fem efterföljande avsnitt redogör jag sedan särskilt för de förändringar som gäller räkneord, verb, egennamn, interjektioner och pronomen.

6.1 Ordklassfördelning

Materialet från 2015 har analyserats med Språkbankens annoteringsverktyg Sparv. Även om jag har använt ett annat program för annoteringen än Håkansson är resultatet förvånansvärt likt det han fann i ledare från 1990 och 2000. Det liknar också till stor del den ordklassfördelning Svensson redovisar för materialet från 1985. I tabell 3 jämförs våra resultat (både Håkansson och jag har till skillnad från Svensson analyserat hela våra respektive material, inte bara stickproven).

Den något lägre andelen substantiv i Svenssons texter kan antagligen ha att göra med den högre andelen idiom i detta material (kategoriserade som Övriga i tabell 3). Vidare förklaras säkert den låga andelen pronomen i mina ledare av att Sparv placerar många pronomen i kategorin determinerare, tillsammans med bestämd och obestämd artikel. Om denna kategori slås ihop med pronomenen blir resultatet genast mindre oväntat (andelen pronomen uppgår då till 12,5 %). Att andelen adjektiv är lägre och andelen particip högre i mitt och Svenssons material än i Håkanssons beror på samma sätt sannolikt på olika sätt att annotera materialet.

Andelen konjunktioner är lägre och andelen subjunktioner högre i Svenssons material än i de senare undersökningarna. Det sistnämnda är särskilt förvånande eftersom andelen bisatser, som framgick av avsnitt 5.2, är mycket lägre i Svenssons ledare 1985 än i mitt stickprov från 2015. Om konjunktioner och subjunktioner slås ihop syns dock inga större skillnader över tid, och det får väl anses sannolikt att skillnaden 1985–1990 snarare har med olikheter i kategoriseringsprinciper att göra än att det skulle ha skett en dramatisk förändring

Tabell 3. Ordklassfördelning i ledare 1985–2015, i procent.

	Svensson 1985	Håkansson 1990	Håkansson 2000	Hela materialet 2015
Substantiv	26,0	28,2	27,2	27,6
Verb	16,5	16,5	16,8	18,1
Pronomen	12,2	11,9	13,7	7,5
Prepositioner	11,6	13,4	12,6	12,6
Adverb	8,3 ⁹	9,0	8,2	8,8
Adjektiv	8,2	9,3	9,8	7,6
Konjunktioner	3,8 ¹⁰	4,8	4,8	4,9
Räkneord	3,3 ¹¹	1,0	1,2	1,3
Subjunktioner	2,9	2,0	1,9	2,0
Particip	2,1	0,6	0,7	1,4
Infinitivmärke	1,7	1,7	2,0	1,8
Partiklar	1,0	1,0	0,8	1,1
Interjektioner	0,05	0,1	0,0	0,05
Determinerare	–	–	–	5,0
Övriga ¹²	2,7	0,5	0,3	0,1

i satsernas struktur under dessa fem år. Att andelen subjunktioner är närmast konstant 1990–2015 kan kanske också indikera att de olikheter i bisatsfrekvens som redovisades i avsnitt 5.2 inte skulle kvarstå om andelen bisatser analyserades i hela ledarna, och inte enbart i stickprov från dessa.

6.2 Räkneord

För kategorin räkneord, undantaget *en/ett*, beskriver Svensson (1993 s. 105) hur hans material visar på stigande frekvenser under perioden 1955–1985. (Han anger dock tyvärr inte några värden för hur stor andelen sådana räkneord är; i hans redovisning ingår obestämd artikel bland räkneorden.) Också i Svenssons studerade nyhetsartiklar ökar andelen räkneord undantaget *en/ett* över tid, och utgör 1985 strax under 2 % av orden (s. 134). I Håkanssons undersökning ökar andelen räkneord från 1,0 % (1990) till 1,2 % (2000), medan mitt material innehåller ännu något fler sådana ord: 1,3 %.¹³ Ett exempel på en räkneordstät

⁹ I Svenssons (1993 s. 103) genomgång ingår partiklar i gruppen adverb, men det anges (på s. 107) att dessa 1985 utgör 11,1 % av adverb, som totalt uppgår till 9,3 % av orden detta år. I tabell 3 har jag delat upp Svenssons adverb i adverb och partiklar.

¹⁰ I Svenssons (1993 s. 103) tabell ingår konjunktioner och subjunktioner i samma grupp, men han redovisar också (på s. 107) att dessa ordklasser utgör 3,8 % respektive 2,9 % av orden 1985.

¹¹ I Svenssons (1993) undersökning är obestämd artikel inkluderad bland räkneorden. Mitt annotationsprogram kategoriserar den istället som determinerare. Av Håkanssons (2003) redogörelse framgår inte till vilken kategori obestämd artikel har förts, men den kan av siffrorna att döma knappast vara inkluderad bland räkneorden.

¹² Till Övriga räknas idiom (Svensson, Håkansson) respektive utländska ord (mitt material).

passage syns i (4):

- (4) Statistik Sveriges television presenterade på onsdagen visade att mellan **2004** och **2013** har jobben vid statliga verk, myndigheter och bolag i Sverige ökat med **9273**. Men de statliga jobben har bara blivit fler i storstäderna, med **9934**. I glesbygdskommuner har statliga jobb minskat med **864**. **90** procent av nästan **10000** fler jobb har hamnat i **fyra** län, där Stockholm, Göteborg, Malmö och Uppsala ligger. (Arbbl 2015-05-11)

I detta exempel, liksom ett annat i materialet, anförs statistik som bevis på det problem skribenten vill diskutera.

6.3 Verb

Andelen verb utgör, som framgår av tabell 3 ovan, 16,5–16,8 % av orden 1985–2000. I mitt material uppgår verben istället till 18,1 %. Eftersom också andelen particip är högre i mina texter än i Håkanssons ledare bör det inte vara olikheter i hur sådana ord har analyserats som ligger bakom skillnaden. I Svenssons undersökning ökar andelen verb under perioden 1945–1965, och minskar sedan 1965–1985. Se figur 2, i vilken andelen verb i Svenssons (1945–1985), Håkanssons (1990, 2000) och mitt (2015) material presenteras.

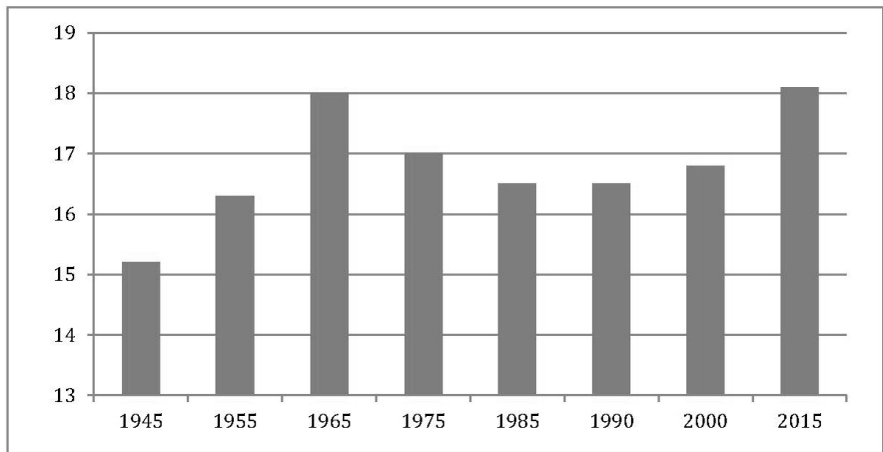
Som framgår av figur 2 är andelen verb i mitt material i princip densamma som i Svenssons (1993 s. 103) ledare från 1965. Det verkar alltså inte röra sig om en linjär utveckling från en mer nominal till en mer verbal stil sett till hela perioden 1945–2015. För kvoten mellan substantiv och verb 1985–2015 blir siffrorna 1,6 (1985), 1,7 (1990), 1,6 (2000) och 1,5 (2015). Den högre andelen verb i mina texter avspeglar sig alltså inte oväntat i en något lägre N/V-kvot, om hänsyn enbart tas till substantiv och verb.¹⁴

6.4 Egennamn

I Svenssons (1993 s. 104 f.) undersökning visade en närmare analys av olika typer av substantiv att andelen egennamn ökade över tid. (Håkansson redovisar inte andelen egennamn i materialet.) Av en graf framgår att det rör sig om ca

¹³ Jag har gått igenom de 207 ord som programmet kategoriserar som räkneord manuellt och funnit 3 felaktigt kategoriserade belägg (alla V för Vänsterpartiet som räknats som fem). När dessa räknas bort uppgår de 204 räkneorden till 1,3 % av alla ord.

¹⁴ N/V-kvot kan också beräknas med antalet substantiv + particip + prepositioner dividerat med antalet verb + adverb + pronomen, men eftersom många pronomen av programmet Sparv kategoriseras som determinerare är det svårt att beräkna en sådan kvot för mitt material.

Figur 2. Andel verb i ledare 1945–2015 (%).

12–13 egennamn per 100 substantiv 1985, vilket motsvarar 3,1–3,4 % av orden i materialet. I mitt material är denna siffra betydligt högre: 4,6 %.¹⁵ I Westmans (1974 s. 73) undersökning uppgick andelen egennamn i informativa tidningstexter till 2,9 %, medan andelen egennamn i Strands (1984 s. 74) studie av reportage i morgontidningar från 1976 var lik min: 4,5 %.¹⁶

6.5 Interjektioner

Interjektioner var nästintill obefintliga i såväl Svenssons och Håkanssons ledare som i Westmans (1974) informativa tidningstexter. Även i mitt material finns endast ett fåtal ord som annoteringsprogrammet kategoriserar som interjektioner, totalt 7 stycken (3 *ja*, 2 *nej*, 1 *visst* och 1 *joråsåatteeh*). Interjektionen *ja* inleder i två exempel en mening, och detsamma gäller i ett fall vardera *nej* och *visst*. Se följande exempel ur huvudledare 2015:

- (5) Stad och land hand i hand. Så löd en paroll som hördes oftare förr. Land syftar på landsbygden. **Ja**, på småorts-Sverige där även städer upp till strax under residensstadsnivå inräknas. (Arbbl 2015-05-11)
- (6) Socialdemokraterna och Miljöpartiet har inte funnit varandra. Det finns inte

¹⁵ Bland de 702 ord som Sparv kategoriserar som egennamn har jag endast funnit ett felaktigt kategoriserat belägg. Majoriteten av egennamnen är namn på personer.

¹⁶ Strand anger siffror för »personnamn» och »övriga namn»; dessa är här sammanslagna.

många beröringspunkter, inte mycket gemensamt i vare sig sakpolitik eller partikultur. **Visst**, de kan komma överens i vissa sakfrågor. (DN 2015-01-13)

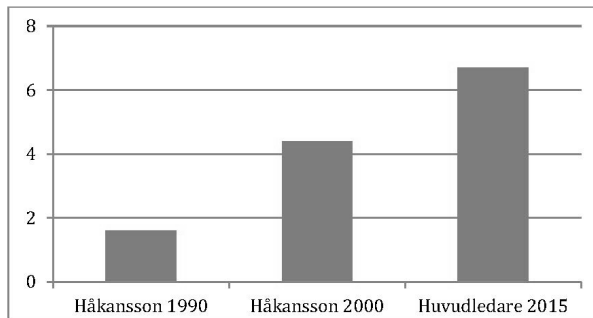
Josephsons (2014) påpekande om att meningar i ledare idag kan inledas med interjektioner som *Nå* och *Ja* stämmer alltså. Någon motsvarighet har jag inte funnit i de 25 analyserade ledarna från 1985.

6.6 Pronomen

I de analyserade stickproven från ledare 1945–1985 förekommer enligt Svensson (1993 s. 106) inte pronomenet *jag* överhuvudtaget, och det finns endast enstaka exempel på *vi* och *våra*. Detta menar Svensson inte är särskilt förvånande eftersom ledarskribenterna företräder en institution eller en politisk rörelse. Gellerstam (1976 s. 83 f.) påpekar att »[i] en tidningsledare kan skribenten inte säga [...] 'jag är säker på att' utan måste formulera något i stil med 'det råder ingen som helst tvekan om att'. Spelreglerna säger att man måste objektiviera sina åsikter.»

Detta är dock någonting som tycks ha ändrats över tid. Min genomgång av 25 ledare från 1985 visar att personliga pronomen i första och andra person (inklusive possessiva sådana) i dessa förekommer totalt 17 gånger (varav 2 *ni*, 2 *vår/vårt*, 1 *oss* och 12 *vi*; *jag* och *du* förekommer alltså inte alls). I Håkanssons (2003 s. 221 f.) studie ökade sådana pronomen från 11 belägg i 15 artiklar 1990 till 37 stycken år 2000 (detta år förekom *jag* och *du* en gång vardera; inga sådana belägg fanns 1990). Eftersom Håkansson för denna del av undersökningen har analyserat hela artiklarna (7 017 respektive 8 445 ord), uppgår andelen personliga pronomen i första och andra person i hans material till 1,6 (1990) respektive 4,4 (2000) per 1 000 ord. I hela mitt material från 2015 (15 252 ord) förekommer sådana pronomen hela 118 gånger, dvs. 7,7 gånger per 1 000 ord. Majoriteten av dessa pronomen utgörs av orden *vi* (46 st.), *jag* (25 st.) och *du* (11 st.). En hel del av beläggen (30 st.) förekommer dock i citat. I huvudledarna är andelen personliga pronomen i första och andra person något lägre: 65 stycken, dvs. 6,7 per 1 000 ord, varav 24 i citat. Se figur 3, i vilken Håkanssons resultat jämförs med mina huvudledare.

Andelen pronomen i första och andra person har alltså ökat påtagligt i materialet, och Josephsons (2014) påpekande om att ledarskribenter idag kan skriva *jag* stämmer. I huvudledarna förekommer emellertid *jag* endast en gång i en kontext som inte utgörs av ett citat: *Jag är böjd att hålla med Kommunal*. Be-

Figur 3. Andel personliga pronomen i 1:a och 2:a person per 1 000 ord i ledare 1990–2015.

tydligt oftare använder däremot ledarskribenterna pronomenet *vi*. I några fall syftar *vi* på tidningen som helhet, men oftast är det Sveriges befolkning i stort som inkluderas i *vi*:et (se (7)). *Du* används istället ibland i ledarna som en ersättning för *man* (se (8)).

- (7) Svensk relationsstatus till USA: Det är komplicerat. Ett ickenormativt, öppet förhållande. Helst vill **vi** att USA är där när **vi** behöver det, med trygghet och en varm försvarskram. Men själva drabbas **vi** av svår klaustrofobi inför tanken att avkrävas lojalitet. **Vårt** Gripenplan flyger vart det vill! Men som med de flesta öppna förhållanden är en sådan relation inte riktigt hållbar i längden. En dag sitter man där alldeles själv med sitt Gripenplan. Inte så kul i en krigssituation. (SvD 2015-09-02)
- (8) Kraven på den som råkar ut för ett trauma är uppenbarligen höga. Har **du** blivit skjuten, ska **du** bokstavera namnet på platsen **du** befinner **dig** på, **ditt** språk ska vara vårdat och sociala konventioner följas, **du** ska även gärna vara artig när **du** blir ifrågasatt, trots att **du** är traumatiserad, rädd, skadad och i chock. (Arbbl 2015-02-27)

Du med en syftning som inkluderar läsaren är dock inte särskilt vanligt förekommande; förutom de 6 beläggen i passagen ovan finns endast 2 andra sådana exempel.

6.7 Sammanfattning av ordklassfrekvenser

Ordklassfördelningen är i materialet från 2015 mycket lik den Håkansson fann i ledare 1990 och 2000, och skiljer sig inte heller i någon större utsträckning från Svenssons material 1985. Många av de olikheter som ändå finns kan san-

nolikt förklaras av att olika kategoriseringsprinciper har använts vid annoteringen.

Ökningen av andelen räkneord 1990–2015 är förvisso liten, men i linje med Svenssons (1993 s. 133 f.) diskussion om fler räkneord som ett tecken på ett förvetenskapligande av samhällslivet, där många beslut utgår från utredningar vars resultat redovisas i siffror. Eftersom vi idag lever i ett samhälle som antagligen i ännu högre grad än 1985 är inriktat på att företeelser ska vara mätbara, är det möjligt att ökningen av räkneord i materialet också speglar en ökning i offentliga texter generellt.¹⁷

Ledarna från 2015 innehåller fler verb än texterna 1985–2000, vilket skulle kunna tyda på att ledarspråket har närmat sig talspråket mer. Lagerholm (2013 s. 67 f.) sammanfattar forskning om muntlig och skriftlig stil med att vi i skrift är mer nominala, i tal mer verbala.

I Svenssons (1993 s. 105) undersökning ökade andelen egennamn över tid, vilket han menar kan vara en konsekvens av en tilltagande personcentrering inom politiken och det offentliga samtalet. Att andelen egennamn i mitt material är ännu högre skulle kunna tyda på att denna personcentrering tilltagit ytterligare sedan 1985, så att texterna idag i ännu större utsträckning fokuserar på enskilda personers agerande. Det faktum att två av tidningarna (Arbbl och SvD) inte innehöll några osignerade ledare alls i mitt urval speglar kanske också denna ökade personcentrering. Det tycks finnas en utveckling mot att vem som står bakom en text har blivit viktigare; namnet på den journalist som skrivit en ledare, krönika eller kommentar nämns ofta tydligt redan i rubriken på morgontidningarnas hemsidor, vanligen tillsammans med en bild av denna person.

Interjektioner är på det hela taget ovanliga, men i materialet från 2015 finns exempel på att sådana ord inleder meningar.

Att andelen personliga pronomen i första och andra person har ökat i ledarna över tid framgår tydligt av undersökningen. Enligt Håkansson (2003 s. 221) kan fler personliga pronomen tyda på att texterna har blivit mer personliga än tidigare. Ökningen skulle dock också till viss del kunna vara en avspeglning av att texterna från 2015 innehåller mer citerat talspråk än tidigare (se vidare avsnitt 8.1). Sådana citat innehåller nämligen ofta personliga pronomen. Det är inte heller otänkbart att det faktum att enbart hälften av huvudledarna i materialet från 2015 var osignerade kan ha gjort personliga pronomen mer frekventa.

¹⁷ Jfr t.ex. Ledin och Machin (2015), som diskuterar hur granskning och resultatmätning blivit en viktigare del av den offentliga sektorns verksamhet.

7. Ordstruktur och ordanvändning

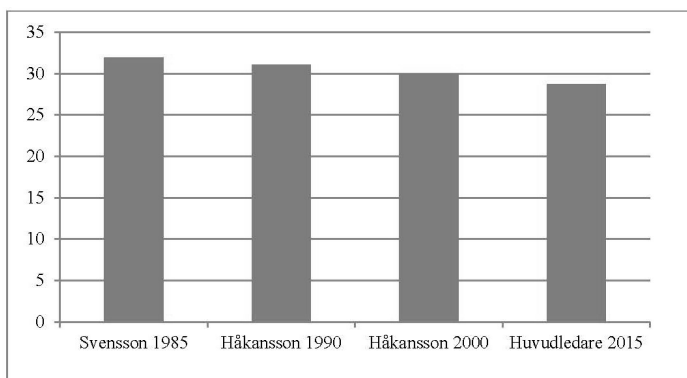
I Svenssons (1993) material gick det inte att se någon utveckling över tid när det gällde de långa orden (minst 7 bokstäver). Däremot minskade ordvariationen fram till 1975, för att därefter åter öka 1975–1985. I Håkanssons (2003) ledare minskade andelen långa ord något, och ordvariationen fortsatte att öka. I följande avsnitt beskriver jag först hur stor andelen långa ord är i ledarna från 2015, och därefter vad olika ordvariationsmått kan säga om hur språket i ledare har förändrats över tid.

7.1 Ordlängd

För de långa orden (minst 7 bokstäver) fann Svensson (1993 s. 108) ingen tydlig utveckling över tid; 1985 uppgick de till 31,9 %. I Håkanssons (2003 s. 222 f.) ledare minskade långorden något, från 31,1 % (1990) till 29,9 % (2000).

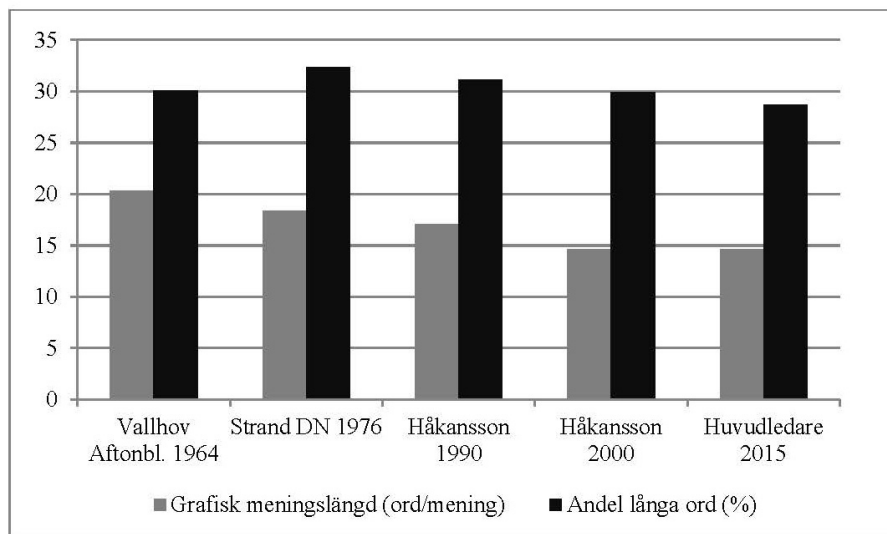
I hela mitt material är andelen långa ord ännu något lägre än i Håkanssons undersökning, 28,6 %, och nästan exakt samma siffra gäller huvudledarna (28,7 %). Sett till perioden 1985–2015 verkar de långa orden alltså minska, från 31,9 % i Svenssons material 1985 till 28,7 % i huvudledarna 2015. Se figur 4, i vilken Svenssons och Håkanssons resultat jämförs med huvudledarna från 2015.

Westman (1985 s. 117) förklarar att hon inte har kunnat finna någon tydlig korrelation mellan meningslängd och andel långa ord i texter, varken åt det ena

Figur 4. Andel långa ord (minst 7 bokstäver) i ledare 1985–2015 (%).

eller det andra hållet, men hon nämner också att det kan finnas »en sorts kompensatoriskt förhållande» (s. 119) mellan dessa, på så sätt att man för att precisera sig antingen kan bygga ut satsen med bisatser och satsförkortningar eller ta till mer specialiserade ord, vilket resulterar i fler långa ord. Svensson (1993) anger tyvärr inte genomsnittlig grafisk meningslängd för sina ledare, men för mitt material från 2015, Håkanssons undersökning 1990–2000 samt Strands (1984 s. 28) ledare i DN 1976 och Vallhofs (1970 s. 208) ledare i *Aftonbladet* 1964 presenteras en jämförelse i figur 5.

Figur 5. Jämförelse mellan grafisk meningslängd och långa ord i ledare.

Som framgår av figur 5 framträder inte något kompensatoriskt förhållande i de analyserade texterna. Bortsett från ledarna i *Aftonbladet* verkar det snarare som om de två måtten följs åt: ledare med långa meningar innehåller också en högre andel långa ord än ledare med kortare meningar. Skillnaderna är dock små; ett större material skulle behöva analyseras för att man ska kunna dra några säkra slutsatser på denna punkt. Svensson (1993 s. 171) konstaterar att »det från olika håll framförda antagandet att meningslängden skulle samspela med ordlängden» inte får något entydigt stöd i hans studie. Detta påpekande verkar alltså gälla också för min undersökning.

Svensson anger inte läsbarhetsindex (lix, vilket utgör summan av den genomsnittliga grafiska meningslängden och andelen långa ord) för sitt material. I Strands (1984 s. 28) studie av ledare i DN 1976 var lix 51. I Håkans-

sons ledare sjönk lix från 48 år 1990 till 45 år 2000. I hela mitt material är motsvarande siffra 44, medan huvudledarna har ett lix på 43. Att lix är något lägre i mina ledare än i Håkanssons material från 2000 beror helt på att andelen långa ord har sjunkit (den grafiska meningslängden är ju densamma, se figur 5).

7.2 Ordvariation

Svensson (1993 s. 108) använder sex olika mått för ordvariation i ledarna, av vilka Håkansson också redovisar värden för fem: antal graford per 100 ord (dvs. type/token-kvot), antal engångsord per 100 ord, antal engångsord per 100 graford, det sammanlagda antalet ord som förekommer minst 10 ggr per 100 ord och antalet olika sådana höfrekventa graford per 100 graford.

I Svenssons (1993 s. 108 f.) undersökning visar dessa olika mått att ordvariationen minskar i ledare fram till 1975, för att därefter öka under det sista tidsintervallet 1975–1985. Håkanssons (2003 s. 224 ff.) analys tyder på en fortsatt ökning av ordvariationen, men eftersom hans stickprov är mindre än Svenssons är det tveksamt om det alls går att jämföra deras resultat. Håkansson (2003 s. 225) påpekar själv att antalet graford per 100 ord är känsligt för variation i textlängd (jfr också Westman 1974 s. 183). En kortare text kommer ju per automatik att innehålla fler olika ord i förhållande till hela texten, och detsamma gäller antal ord som endast förekommer en enda gång. På motsvarande sätt kommer en kortare text också att innehålla färre höfrekventa ord.

I själva verket ger de olika mått som Svensson har använt sig av olika resultat när storleken på det material som analyseras varierar. Se tabell 4, i vilken Svenssons värden för 1985 jämförs med Håkanssons ledare från 1990 och 2000 samt hela mitt analyserade material, huvudledarna och stickprovet.

Tabell 4. Fem mått på ordvariation i olika ledarmaterial.

	Svensson 1985	Håkansson 1990	Håkansson 2000	Hela 2015	Huvudled. 2015	Stickprov 2015
Antal ord	4 765	3 133	3 075	15 252	9 637	4 190
Graford/100 ord	41,8	44,3	45,8	30,3	33,6	41,6
Engångsord/100 ord	30,7	32,8	34,8	21,0	23,6	30,8
Engångsord/100 graford	73,5	74,0	76,1	69,3	70,0	74,0
+10 ord/100 ord	37,7	35,7	35,4	52,0	48,5	38,1
+10 graford/100 graford	2,2	2,1	2,3	3,7	3,6	2,6

Att jämföra hela mitt analyserade material (15 252 ord) eller huvudledarna (9 637 ord) med Svenssons och Håkanssons ledare är, som framgår av tabell 4, inte möjligt eftersom värdena i mitt material minskar (de tre första) respektive ökar (de två sista) i takt med att materialet blir större. Håkanssons siffror är också till största delen de förväntade i förhållande till Svenssons undersökning; eftersom hans material är mindre bör värdena för de första tre måtten vara högre, och för de sista två lägre, än Svenssons siffror.¹⁸

Eftersom det är svårt att säga någonting om utvecklingen utan att jämföra material av exakt samma omfång utökade jag stickprovet med delar av huvudledarna tills det omfattade samma antal ord som Svenssons material från 1985. Detta nya utökade stickprovsmaterial innehöll i förhållande till ledarna från 1985 något färre olika ord och färre engångsord, liksom fler olika högfrekventa ord vilka också användes oftare. Särskilt för de högfrekventa graforden finns en tydlig skillnad mellan materialen. Se tabell 5.

Tabell 5. Fem mått på ordvariation 1985 och 2015.

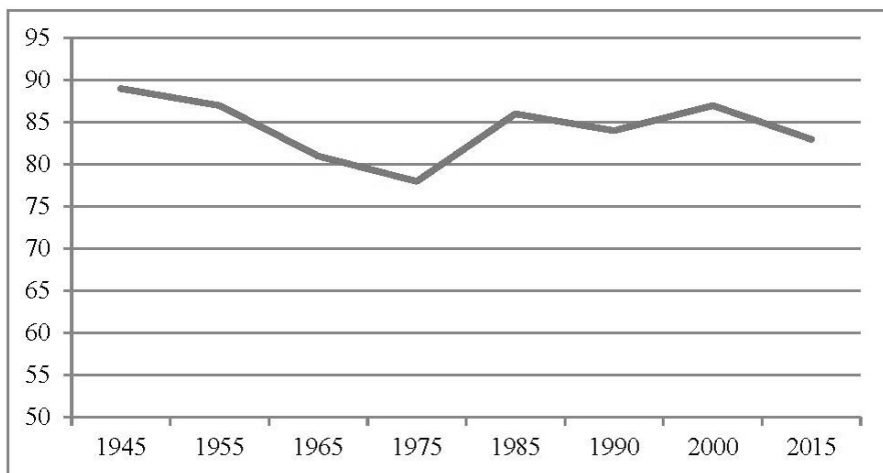
	Svensson 1985	Utökat stickprov 2015
Antal ord	4 765	4 765
Olika graford/100 ord	41,8	40,3
Engångsord/100 ord	30,7	29,3
Engångsord/100 graford	73,5	72,7
+10 ord/100 ord	37,7	40,2
+10 graford/100 graford	2,2	2,9

Ordvariationsindex (OVIX) anses inte vara lika känsligt för textlängd som antalet graford per 100 ord, vilket gör det användbart för jämförelser av texter av olika storlek. Måttet ges av någon av följande formler, vilka ger samma värden (log kan också bytas ut mot ln, dvs. naturliga logaritmer; resultatet blir det-samma):

$1/(\log(2-(\log(\text{types})/\log(\text{tokens}))))/\log(\text{tokens})$ (se t.ex. Hultman 1994 s. 62)
 $\log(\text{tokens})/\log(2-(\log(\text{types})/\log(\text{tokens})))$ (se t.ex. Strand 1984 s. 33)

I mitt material ligger OVIX på 82 (hela materialet och huvudledarna) respektive 83 (stickprovet). Eftersom både Svensson och Håkansson anger antal graford per 100 ord för sina stickprov, samt stickprovets omfång i antal ord, är det möjligt att beräkna antal graford i stickproven och därmed även OVIX för dessa. Resultatet av denna uträkning visar att ordvariationen minskar fram till

¹⁸ Ett undantag utgörs av andelen högfrekventa graford per 100 graford år 2000, där Håkansson redovisar ett något högre värde än Svensson, trots att hans material är mindre, vilket tyder på att ledarna 2000 verkligen har en större andel högfrekventa graford än 1985.

Figur 6. OVIX i ledare 1945–2015.¹⁹

1975, men sedan ökar 1975–1985. Därefter varierar OVIX: det sjunker något 1985–1990, ökar 1990–2000 och minskar sedan åter 2000–2015. Se figur 6.

I figur 6 är det svårt att se några mönster i utvecklingen. Eftersom stickproven inte är särskilt stora skulle variationen antagligen också kunna bero på slumpen. I mina ledare är dock OVIX nästan detsamma i hela materialet som i stickprovet, 82 respektive 83, trots att det förra materialet är mer än tre gånger större än det senare.¹⁹

7.3 Sammanfattning av ordstruktur och ordanvändning

I Håkanssons undersökning minskade andelen långa ord (minst 7 bokstäver), och i mina ledare är andelen sådana ord ännu lägre. Detta innebär att de långa orden gradvis har blivit ovanligare i de studerade ledarna 1985–2015. Det kan också konstateras att andelen långa ord och genomsnittlig meningslängd inte

¹⁹ Håkansson (2003) redovisar OVIX för hela de ledare han har studerat från 1990 och 2000 (7 017 respektive 8 445 ord): 73,8 respektive 73,3. Att värdena avviker från det OVIX jag har räknat ut för hans stickprov (där OVIX är 84 respektive 87) innebär sannolikt att Håkansson (liksom Hultman & Westman 1977 s. 56), har beräknat OVIX för var och en av de 30 texter som ingår i materialet och redovisar medel- eller medianvärdet för dessa texter, och inte som jag (och Strand 1984 s. 34) analyserat OVIX för alla texterna tillsammans. Som Strand (1984 s. 33) visar ger den senare uträkningen betydligt högre värden än den förra (i Westmans tidningstexter var medianvärdet för OVIX 67,6, medan OVIX beräknat på hela hennes tidningsmaterial var 81,6; jfr Hultman & Westman 1977 s. 56 med Strand 1984 s. 34).

verkar stå i något kompensatoriskt förhållande till varandra i ledartexter. Snarare följer de samma utveckling: båda minskar över tid. Detta får till följd att även texternas *lix* minskar.

Att jämföra hur varierat ordförrådet är i material av olika omfång visar sig vara mycket svårt. Sammantaget tyder dock de olika mått jag har analyserat på att huvudledarna från 2015 har ett mindre varierat ordförråd än ledarna från 1985: de innehåller fler olika högfrekventa ord vilka också används oftare, och förefaller också innehålla något färre olika ord och färre engångsord än 1985. Ordvariationsindex (OVIX), vilket inte anses lika känsligt för textlängd, är också lägre 2015 än 1985, men eftersom OVIX varierar under perioden 1945–2015, och är något högre i Håkanssons stickprov från 2000 än i Svenssons ledare från 1985, är det svårt att se någon tydlig utveckling över tid för detta mått. En möjlig tolkning är att skillnaderna mellan 2015 och 1985 inte tyder på en linjär utveckling mot ett mindre varierat språk utan är ett utslag av slumpmässiga variation i materialet.

8. Andra tecken på informellt språkbruk

I detta avsnitt går jag igenom de övriga språkliga drag från listan i avsnitt 3 som inte tidigare har diskuterats. Först redogör jag för bruket av direkt anföring i ledarna, liksom hur presens används i beskrivningar av skeenden. Därefter tar jag upp läsarillvända frågor. Slutligen presenteras exempel på vardagliga och talspråkliga ordformer, likväl som prov på ett mer formellt språkbruk. Hela mitt material från 2015 har i dessa tre delar jämförts med hela de ledare från 1985 som Svensson analyserade stickprov från.

8.1 Direkt anföring och användandet av presens

I hela materialet från 2015 förekommer 42 citat. I de 20 huvudledarna är motsvarande antal 28, vilket är exakt samma antal som jag funnit i de 25 ledarna från 1985. Citaten återfinns emellertid i större utsträckning i citerat talspråk i huvudledarna 2015 än 1985 (2015 utgör talspråk 57 % av de 342 citerade orden, medan motsvarande siffra 1985 är 41 % av 335 ord i citat). Ett exempel från 2015 innehållande citerat talspråk presenteras i (9):

- (9) I »104 dagar» räknas motsättningarna inom den nya regeringen upp en efter

en. Energipolitiken. Förbifarten, där de inte ens var överens om vad de var överens om. Bromma flygplats. **»Jag upplever inte att vi säger olika saker i regeringen»**, försöker Fridolin – se där en tänkbar valslogan 2018. (DN 2015-01-13)

Att ledarskribenter kan använda direkt anföring, såsom Josephson (2014) nämner, står utifrån exempel som (9) klart. Detta är emellertid knappast något nytt fenomen, utan förekommer också i ledarna från 1985. Se (10) från 1985:

- (10) Men inte ens en mirakelman som Kjell-Olof Feldt kan ensam vinna kriget mot inflationen. Han behöver hjälp från alla håll, inte minst den borgerliga oppositionen. **»Ni skulle kunna hjälpa Sverige, i stället hetsar ni aktörerna att höja priserna»**, dundrade Feldt i sin sista replik. (Arbbl 1985-02-28)

Presensformen används i några fall i materialet från 2015 i beskrivningar av skeenden där en händelse dramatiseras eller spelas upp inför läsaren. Se följande exempel:

- (11) **»Kan** du börja skärpa dig i stället för att kalla mig för jävla idiot. **Vill** du ha hjälp?» En 17-årig pojke har blivit skjuten och **ringer** SOS Alarm. Hans vän **ligger** redan död bredvid honom, även han skjuten. En ung, skottskadad pojke, vars kamrat redan **är** död, **näpsas** alltså av en larmoperatör. (Arbbl 2015-02-27)

Några liknande dramatiserade passager har jag inte kunnat finna i materialet från 1985.

8.2 Läsartillvända frågor

I hela mitt material förekommer 25 frågor markerade med frågetecknen, varav 11 i huvudledarna. En stor del av dessa återfinns i citat (11 respektive 7 stycken); övriga frågor riktas till läsaren. I materialet från 1985 förekommer 18 frågor (varav 4 i citat eller referat). Av de 14 frågor som inte uppträder i citat i materialet från 2015 kan 9 huvudsakligen ses som retoriska; de besvaras antingen direkt av skribenten själv eller så framstår svaret som helt självklart. Bland motsvarande 14 frågor i materialet från 1985 är det 4 som på samma sätt har ett givet svar. Ett par exempel ur materialet från 2015 presenteras i (12)–(13):

- (12) Ska inte Folkpartiet ta ansvar för kommunal skolverksamhet eftersom man vill förstatta skolan? Kan Vänsterpartiet slå ifrån sig allt ansvar för utvecklingen i de privata klassrummen eftersom det inte vill ha friskolor? Knappast. (DN 2015-09-07)

- (13) Ärligt, skulle de riktiga släckarproffsen vid storbranden i Västmanland i somras verkligen velat ha ett antal tvångsinkallade halvamatörer irrande omkring i den heta, sotiga skogen? [...] Ärligt, vill vi själva – när vi är oförmögna att sköta vårt mest privata – utlämnas åt osnutna personers nyckfullhet och amatörism, sedan må de vara pliktplacerade eller traineer? (SDS 2015-04-23)

Öppna frågor riktade till läsaren påträffas alltså ganska sällan i ledarna från 2015; fler sådana exempel finns i texterna 1985.

8.3 Informella och formella ordformer

Ifråga om verbens kortformer är *ska* helt dominerande över *skall* i materialet från 2015 (50 belägg gentemot 4); däremot är *sade* vanligare än *sa* (5 respektive 2 exempel). I ledarna från 1985 är det jämnt mellan *ska* och *skall* (17 respektive 16 belägg), och även i detta material är *sade* vanligare än *sa* (3 respektive 1 exempel).

Exakt vilka andra uttryck i materialet som ska räknas som vardagliga och tal-språkliga kan diskuteras. Jag tror dock att de flesta skulle hålla med mig om att åtminstone vissa av orden *dan*, *fumlat*, *klura ut*, *platsar*, *påhugg*, *ratta runt*, *rigga om*, *släckarproffsen*, *stökiga*, *svikare*, *ungar* och uttrycken *fan tro't* och *jävla idiot* ur materialet från 2015 ska räknas dit (det sistnämnda förekommer i citatet i (11) ovan). Vissa skulle kanske även tycka att *favoritgång*, *fredagsmys*, *hippt*, *krama ur*, *krystad*, *kul*, *Pisa-chockerna*, *ruttna företag*, *rykande färska*, *skälla ut*, *styra kosan* och *tjatas om* hör till denna grupp. Ett par svordomar förekommer alltså (*fan*, *jävla*; båda i huvudledare), liksom vissa ord som de flesta antagligen skulle räkna som slang (t.ex. *fulades ut*, *hostat upp* och *sjutton spänn*); däremot finner jag inte några sexuella ord i ledarna. På det hela taget utgör också dessa vardagliga ord trots allt en liten del av det totala materialet, även om de kan tyckas ganska iögonfallande.

Att avgöra vilka ord i ledarna från 1985 som ansågs vardagliga vid den tidpunkt artiklarna publicerades är förstås ännu svårare. Men kanske kan alla eller vissa av uttrycken *frågan är het*, *hanka sig fram*, *hymla med*, *härva*, *klibbar fast*, *konstrar*, *käbblet*, *loppet är kört*, *nedsabbling*, *skulle sitta bra*, *ta hem spelet i valspurten* och *trasslat in sig* räknas till denna grupp. Även i detta material finns alltså en hel del ord som sannolikt räknades till informellt språkbruk när artiklarna skrevs.

I materialet från 2015 finns också ord från en mer traditionellt skriftspråklig stilnivå. Dock förekommer 14 gånger (mot 109 *men*) och även *allokeras*, *erhål-*

ler, författa, må, närvara, näpsas, torde, ty, tämligen, undlät och vidta åtgärder återfinns i texterna. En hel del verb sammansatta med preposition finns också i materialet, t.ex. *inkommit, inräknas, inträdde* och *utkrävas*.

Också i materialet från 1985 finns ord med tydlig skriftspråklig prägel. Orden *ej, må, torde* och *tämligen* finner jag flera exempel på (i SvD används *må* fyra gånger), och andra ord som kanske skulle kunna räknas till denna grupp är *ballistiska, därav, fullödiga, fylkats, förtörnad, habil, härav, häri, härom, ingalunda, kalkyleras, måst, nödsakad, otadligt, skrivningen, synes, således, sålunda, tillika, tillstå, ty, utomordentligt, vedergällning, vederlägga, vindföringen* och *ändalykt*. Mest slående är hur många verb sammansatta med preposition som förekommer i materialet 1985 vilka i nutida texter sannolikt skulle ha formulerats med partikel eller på annat sätt: *fördöljas, företar, förevarit, förmenar, förtiger, inmåter, inrymma, insmyger, inställa, sammanträffa, uppställer* osv.

Om vi ser till ordvalet förefaller det också finnas en viss stilskillnad mellan de olika tidningarna 1985: Arbbl och *Arbetet* verkar innehålla fler vardagliga ord och färre tydligt skriftspråkliga uttryck än DN, *Skånska Dagbladet* och SvD. Antalet personliga pronomen i första och andra person, satsradningar och icke-huvudsatsformade grafiska meningar är också betydligt fler i Arbbl än i övriga tidningar.²⁰ Motsvarande stilskillnader mellan olika tidningar har jag inte lagt märke till i huvudledarna från 2015 (t.ex. förekommer uttrycket *jävla idiot* i Arbbl, *fan tro 't* i DN, *fumlat* i SDS och *fulades ut* i SvD; det är inte heller en tidning som dominerar ifråga om de tre nyss nämnda språkliga dragen).

8.4 Sammanfattning av andra tecken på informellt språkbruk

En jämförelse mellan mina huvudledare från 2015 och ledare från 1985 visar att citat med direkt anföring inte är något nytt påfund i ledartexter, även om andelen citerat talspråk har ökat över tid. I ledarna från 2015 händer det också att en händelse dramatiseras med en beskrivning i presens.

Frågor markerade med frågetecknen återfinns 2015 oftast i citat, vilket inte är fallet i ledarna 1985. Det är också tydligt att ledarskribenterna 2015 oftast ställer frågor med givna svar, vilket inte är lika vanligt 1985. Detta stämmer väl överens med ett av de viktigaste resultaten av Svenssons (1993 s. 167) undersökning, att »den diskussion som är själva kärnan i det offentliga samtalet i ökande grad har ersatts av en demonstration av färdiga åsikter». Svensson

²⁰ I Arbbl förekommer 13 personliga pronomen, 5 satsradningar och 6 icke-huvudsatsformade grafiska meningar; övriga tidningar innehåller som mest 3 belägg av något av dessa språkliga drag.

menar att så uppenbart är fallet i de riksdagsanföranden 1945–1985 han har analyserat, men ser inte någon motsvarande utveckling i ledare. Möjligen visar min undersökning att sådana tendenser också finns i ledare, efter 1985.

Såväl vardagliga som mer formella ordformer förekommer i ledare både 1985 och 2015. De äldre ledarna framstår idag förvisso som mer traditionellt skriftspråkliga, men det är inte självklart att de ansågs lika formella 1985 som de gör idag. Den språkliga stilen verkar också skilja sig mer mellan olika tidningar 1985 än 2015.

9. Sammanfattande diskussion

I det föregående har jag redogjort för hur totalt 36 ledarartiklar publicerade 2015 i fyra olika morgontidningar (*Arbetarbladet*, *Dagens Nyheter*, *Sydsvenska Dagbladet* och *Svenska Dagbladet*) språkligt liknar och skiljer sig från äldre ledare, främst utifrån jämförelser med Svenssons (1993) och Håkanssons (2003) undersökningar av ledare från 1985 respektive 1990 och 2000. Utgångspunkten för undersökningen var ett antagande om att ledargenren har förändrats över tid så att texterna från 2015 dels kan förmodas ha en mer förenklad syntax än tidigare, dels väntas innehålla ett mer informellt språkbruk. Vi har nu möjlighet att formulera några slutsatser om huruvida dessa två antaganden stämmer.

I tabell 6 sammanfattas hur utvecklingen av de informella drag som togs upp i avsnitt 3 har sett ut i ledare 1985–2015.

Tabell 6 visar att det för de flesta av de studerade dragen har skett en förändring i den förväntade riktningen, mot ett mer informellt språk över tid. Men undantag finns. I förhållande till år 2000 är den grafiska meningslängden oförändrad 2015, och texterna innehåller betydligt fler bisatser 2015 än 1985–2000. Dessutom har antalet läsartillvända frågor minskat i huvudledarna 2015 i jämförelse med 1985. Därtill finns drag som inte verkar ha förändrats i någon större utsträckning alls: antalet satsradningar tycks stabil och direkt anföring återfinns i ledare både 1985 och 2015.

Att svara på om den språkliga komplexiteten har minskat eller inte i ledarna över tid är inte helt enkelt. Svaret är ja om kortare och mer fragmentariska grafiska meningar med kortare ord ur ett eventuellt mer begränsat ordförråd ska räknas som ett mindre komplext språk. Om man med språklig komplexitet däremot främst avser bisatsfrekvens måste svaret istället bli att materialet snarare

Tabell 6. Förändringar av informella drag i ledare 1985–2015.

Informellt drag	Förändring 1985–2015
1. syntaxförenkling	kortare grafiska meningar 2015 än 1985–1990 men ingen förändring 2000–2015; fler bisatser 2015 än 1985–2000
2. fler satsradningar och ofullständiga meningar	liknande antal satsradningar 2015 och 1985; fler icke-huvudsatsformade meningar 2015 än 1985
3. lägre nominalkvot	större andel verb 2015 än 1985–2000; liknande andel substantiv 1990–2015
4. meningsinledande interjektioner möjliga	sådana förekommer 2015 men inte 1985
5. fler personliga pronomen, särskilt <i>du</i> -tilltal till läsaren och <i>jag</i> om skribenten själv	fler personliga pronomen 2015 än 1985–2000; <i>jag</i> och <i>du</i> förekommer 2015 men inte 1985
6. direkt anföring möjlig	sådan förekommer både 2015 och 1985
7. användandet av presens i beskrivningar av skeenden	dramatisering i presens förekommer 2015 men inte 1985
8. fler läsartillvända frågor	färre sådana i huvudledare 2015 än 1985
9. fler vardagliga och talspråkliga ordformer	större andel <i>ska</i> av <i>ska/skall</i> 2015 än 1985; färre verb sammansatta med preposition 2015 än 1985; svordomar förekommer 2015 men inte 1985, däremot inte sexuella ord

pekar i motsatt riktning, mot en mer komplicerad syntax.

Huruvida andelen bisatser verkligen är ett rättvisande mått på syntaktisk komplexitet kan dock diskuteras. Svensson (1993 s. 119 f.) tycks anse det, eftersom han ser färre bisatser som ett tecken på att syntaxen förenklas. Lagerholm (2013 s. 63) beskriver det emellertid som omtvistat hur bisatsfrekvens ska tolkas, och framhåller att även om det finns tendenser till fler bisatser i mer formella texter finns också exempel på det motsatta. Enligt Hultman och Westman (1977 s. 190) visar undersökningarna inom projekten Skrivsyntax och Talsyntax också tydligt att talspråket inte, som man tidigare trott, utmärks av färre bisatser än skriftspråket. Lagerholms (2013 s. 70) slutsats är att total bisatsfrekvens inte är särskilt relevant, utan att det också handlar om olika bisatstyper, hur långa bisatserna är och vilken funktion och position de har i satsen. En närmare utredning av olika bisatstypers förhållande till syntaktisk komplexitet skulle vara ett lämpligt ämne för en större framtida studie.

Svensson (1993 s. 170 ff.) sammanfattar sin undersökning med att konstatera att det finns en tilltagande förenkling över tid i alla hans fyra studerade material, vilken tyder på förändrade åsikter om hur texter ska se ut. Utifrån mitt analyserade material går det att ana att idealet för texters språkliga utformning har förändrats ytterligare sedan Svenssons undersökning. Ett exempel är en

önskan om att de grafiska meningarna ska vara kortare än tidigare. För att åstadkomma kortare meningar bryts ibland en bisats eller fras ut och får bilda en fristående icke-huvudsatsformad grafisk mening. Ett annat exempel är att autencitet, naturlighet och personlighet tycks ha blivit viktigare.²¹ Av den anledningen används mer citerat talspråk, personliga pronomen, vardagliga ord och dramatiseringar i presens, och meningar kan inledas med interjektioner på ett sätt som ger intryck av spontant talspråk och dialog med läsaren (även om denna dialog, som vi såg i diskussionen om läsartillvända frågor i avsnitt 8.2, ibland kan vara mer skenbar än i de äldre ledarna). Ytterligare ett exempel är att mätbarhet verkar ha blivit viktigare över tid. Därför förekommer statistik och fler sifferuppgifter som argument i texterna. Slutligen har vem som gör något eller uttalar sig om något antagligen fått större betydelse. Detta har fått till följd att de osignerade ledarna har blivit ovanligare och att andelen egennamn ökat i texterna.

Allt detta är tendenser som syns i ledarna, och vilka antagligen också kännetecknar många andra offentliga texter. För att kunna säga någonting säkert om utvecklingen över tid generellt skulle det dock behövas en undersökning av ett större material med texter från varierande genrer.

En intressant fråga är om ledarartiklarnas språk har närmat sig övriga tidningsgenrers, eller om språket inom alla texter har förändrats i samma riktning och utsträckning så att ledarna, vilka traditionellt varit ett »reservat för distanserad utredarprosa» (Josephson 2014), fortfarande befinner sig på samma avstånd från övriga tidningsgenrer stilmässigt. Att jag nästan inte har funnit några skillnader alls mellan de analyserade huvudledarna och hela mitt material (i vilket även t.ex. krönikor skrivna av gästkribenter förekommer) tyder kanske på att det har skett en stilutjämning. Även denna fråga skulle sannolikt kunna besvaras med en undersökning av ett större material från fler genrer.

Litteratur

AntConc, fritt tillgängligt konkordansprogram som kan laddas ned på <http://www.laurenceanthony.net/software/antconc/> [hämtad 2017-12-12].

Björnsson, Carl-Hugo, 1968: Läsbarhet. Stockholm: Liber.

Fairclough, Norman, 1992: Discourse and social change. Cambridge: Polity.

Fairclough, Norman, 1995: Media discourse. London: Edward Arnold.

Frigyes, Paul, 2010: Vart tog texten vägen? I: Journalisten 12. S. 4–10.

²¹ Jfr Sarrimo (2010 s. 86), som diskuterar offentlighetens inriktning på det dokumentära, verkliga och autentiska: »Idag genomsyras vårt offentliga samtal i skilda medier av ett till synes vardagligt, intimt och bekännande tal med fakta- och sanningsanspråk.»

- Gellerstam, Martin, 1976: Förtegna fraser – ett bidrag till konsten att undertrycka information. I: *Språket i spalterna*, red. av Lars Alfvegren. Lund: Studentlitteratur. S. 79–112.
- Grahn, Lars, 1965: Det moderna tidningsspråket. I: *Språkvård* 4. S. 3–11.
- Hellspong, Lennart & Ledin, Per, 1997: *Vägar genom texten: handbok i brukstextanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Hellström, Gunilla, 2011: Saco-SR-konflikten 1971 – en analys av opinionsbildning i tidningsledare. Diss. Stockholm studies in Scandinavian philology N.S. 55. Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis.
- Holm, Lisa, 2016: Lexikala profiler i några nutida romaner. I: *Svenskans beskrivning [Elektronisk resurs]: [SvB.]* 34, *Förhandlingar vid trettiofjärde sammankomsten för svenskans beskrivning*, Lund den 22–24 oktober 2014, red. av Anna W. Gustafsson m.fl. Lund: Lunds univ. S. 201–213.
- Hultman, Tor G, 1994: Hur gick det med OVIK? I: *Språkbruk, grammatik och språkförändring: en festskrift till Ulf Teleman* 13.1.1994. Lund: Institutionen för nordiska språk, Univ. S. 55–64.
- Hultman, Tor G. & Westman, Margareta, 1977: *Gymnasistsvenska*. Lund: LiberLäro-medel.
- Håkansson, David, 2003: Ledarspråk i förändring? En kvantitativ undersökning av språket i en dagstidningsgenre under 1990-talet. I: *Språk och stil* NF 13. S. 215–228.
- Institutet för språk och folkminnen (odat.): *Hur ser framtidens svenska ut? Tillgänglig: <http://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/sprakradgivning/fragor-och-svar-om-sprak.html> [hämtad 2016-12-21]*.
- Josephson, Olle, 2004: *Ju: ifrågasatta självklarheter om svenskan, engelskan och alla andra språk i Sverige*. Stockholm: Norstedts ordbok.
- Josephson, Olle, 2014: Snart är vi alla intima i offentligheten. I: *Svenska Dagbladet* 2014-04-07. Tillgänglig: <https://www.svd.se/snart-ar-vi-alla-intima-i-offentligheten> [hämtad 2017-02-17].
- Lagerholm, Per, 2013: *Muntligt och skriftligt i Sverige och svenskan*. Lund: Språk- och litteraturcentrum, Lunds universitet.
- Ledin, Per & Machin, David, 2015: Universitetet som en multimodal marknadsplats: Designen av en nyliberal managementdiskurs. I: *Språk och stil* NF 25. S. 5–37.
- Lix-räknare: <https://www.lix.se/> [hämtad 2017-12-12].
- Löfgren, Orvar, 1988: En svensk kulturrevolution? Kampen mot soffgruppen, slipsen och skåldalet. I: *Hej, det är från försäkringskassan! Informaliseringen av Sverige*, red. av Orvar Löfgren. Stockholm: Natur och kultur. S. 174–206.
- Mårtensson, Eva, 1987: När myndigheterna blev du med oss. Om informaliseringen av det offentliga språket. I: *Två uppsatser om språkbrukets informalisering*, red. av Eva Mårtensson & Cecilia Falk. Lund: Inst. för nordiska språk. S. 25–78.
- Mårtensson, Eva, 1988a: Den familjära myndigheten: Intimiseringen av det offentliga språket. I: *Hej, det är från försäkringskassan! Informaliseringen av Sverige*, red. av Orvar Löfgren. Stockholm: Natur och kultur. S. 105–127.
- Mårtensson, Eva, 1988b: Förändringar i 1900-talets svenska – en litteraturgenomgång. I: *Offentlighetsstruktur och språkförändring*, red. av Eva Mårtensson & Jan Svensson. Lund: Inst. för nordiska språk. S. 101–217.
- Sarrimo, Cristine, 2010: Liza Marklund och den feministiska litteraturfabriken. Om

- sanning, lögn och medielogik i Gömda-debatten. I: Tidskrift för genusvetenskap, nr 4. S. 79–106.
- Skärlund, Sanna, 2017: Man, en och du: generiska pronomen i svenskans historia. Diss. Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 76. Lund: Lunds universitet.
- Sparv. Språkbankens annoteringsverktyg tillgängligt på <https://spraakbanken.gu.se/sparv/> [hämtad 2017-12-12].
- Språkriktighetsboken. 2005: Stockholm: Norstedts akademiska förlag.
- Strand, Hans, 1984: Nusvenskt tidningsspråk: kvantitativa studier av reportage i morgon-, kvälls- och veckopress. Diss. Stockholm studies in Scandinavian philology N.S. 17. Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis.
- Svensson, Jan, 1993: Språk och offentlighet: om språkbbruksförändringar i den politiska offentligheten. Lund: Lund Univ. Press.
- Teleman, Ulf, 1974: Manual för grammatisk beskrivning av talad och skriven svenska. Lund: Studentlitteratur.
- Vallhov, Birgit, 1970: Olika kriterier för läsbarhet: en jämförelse mellan två metoder att mäta olika texters läsbarhet. I: Nysvenska studier 50. S. 202–245.
- Westman, Margareta, 1974: Bruksprosa: en funktionell stilanalys med kvantitativ metod. Lund : LiberLäromedel/Gleerup.
- Westman, Margareta, 1985: Den tilltagande samhällsregleringens inverkan på skriftspråket efter 1945. I: Språk og samfunn i Norden etter 1945: rapport fra et symposium i Mariehamn 7.–10. mai 1984. Oslo: Nordisk språksekretariat. S. 106–125.